

معرفی فیلم نامه «دیپاچه نوین شاهنامه»

نمایش حیات فردی و اجتماعی فردوسی

فهرست کتابها

کتابی که امروز معرفی می کنیم، فیلم نامه ای است تاریخی با موضوع زندگی حکیم ابوالقاسم فردوسی که به قلم استاد بی بدیل ادبیات نمایشی در ایران معاصر به نگارش درآمده است. بهرام بیضایی، در این فیلم نامه، ضمن پرداختن به نقاط عطف زندگی حکیم توس و مرور رخداد‌های مهم فردی حیات این حماسه سرای پارسی گو، از حیات اجتماعی او نیز غافل نبوده و با هنرمندی تمام اوضاع فرهنگی، اجتماعی و سیاسی خراسان بزرگ را در حد فاصل سال های ۳۵۰ تا ۴۱۰ قمری به تصویر کشیده است. نکته جالب ماجرا اینجاست که در کنار این دو مجموعه، تصاویر مرتبط با زندگی فردی و اجتماعی جناب فردوسی، فیلم نامه «دیپاچه نوین شاهنامه» صحنه امدورفت بسیاری از شخصیت های داستانی «شاهنامه»، مانند بیژن و منیژه و رودابه و سودابه و سیاوش و اسفندیار ورستم و سهراب، نیز هست، شخصیت هایی که جهان ذهنی شخصیت اصلی داستان را نیز نشان می دهند و کامل کننده پازل شخصیت در این اثر درخشان نمایشی هستند.

فیلم نامه با صحنه تدفین فردوسی و داستان های حول و حوش آن که در حکایت نهم مقالت دوم از «چهارمقاله» نظامی عروضی مضبوط است[۱]- آغاز شده و در ادامه، با بازگشت به دوران جوانی فردوسی و در روندی تقریباً خطی (البته گاه با تلیقی واقعیت و خیال، و در مواردی بارفت و برگشت های زمانی و مکانی)، کل دوران زندگانی این فرزانه خراسانی را با زبانی سخته و منحصربه فرد به تصویر می کشد. در این میان، یکی از موضوعات مهمی که نویسنده به آن پرداخته است، وضعیت اسفناک «زبان فارسی» در زمان حیات فردوسی و از آن طرف، مجاهدت های همیشگی و کار خستگی ناپذیر او برای حفظ این گنجینه کهن است. به عنوان نمونه، در صفحه ۳۰ فیلم نامه می خوانیم؛ «در راسته وراقان، فردوسی جوان از دکه ای درمی آید، قلم و قلم تراش و کاغذ به دست، چند وراق، پیش تر یا پس تر از او، به سوی والی خانه می نگرند. از نگاه آن ها، از در والی خانه جارچی به جلوخان می آید با فرمانی برای اصفاف که در میدان جلووالی خانه جمع شده اند. جارچی [با صدای بلند، خطاب به جمع] می گوید فرمان آمد، دفاتر به تازی باید کرد و اخراجات مالیه محاسبان تُرک می گیرند!» در این اوضاع و احوال، مجموعه تلاش های حکیم توس برای پاسداری از زبان -که شاید معروف ترین جلوه آن «نگارش شاهنامه»، به عنوان آخرین حلقه زنجیر «فارسی دوستی» فردوسی، باشد- بخشی از صحنه های پرترکار فیلم نامه را می سازند.

شاید خیلی از ما فارسی زبانان از این موضوع آگاه نباشیم که جناب فردوسی بخش بزرگی از ثروت خویش را که اتفاقاً به خاطر میراث اجدادی اش، در آغاز جوانی چشمگیر هم بود- صرف خریدن نسخه های خطی و کتاب های اندک باقی مانده به زبان های کهن می کرد؛ کتاب هایی که بخشی از آن ها به طور مستقیم منابع مکتوب او برای تدوین «شاهنامه» بودند و به طور غیرمستقیم نگاهبانان زبان و ادبیات. این عطش روزافزون حکیم توس به خرید و جمع آوری کتاب ها به هر قیمتی (که در مواردی - همان طور که در فیلم نامه نیز می خوانیم- طمع یک وراق یا نساخ یا صحاف و از آن طرف، سادگی و زودبایوری جناب فردوسی جنبه دراماتیکی به آن می بخشد) و با هر زحمتی سبب می شود که در اواخر عمر با فقر و فاقه دست و پنجه نرم کند. همان طور که خود در رُبع پایانی «شاهنامه» (پایان داستان یزدگرد بزرگ) می گوید؛ «مناندم نمک سود و هیزم نه جو/ نه چیزی بدیده ست تا جودُرو». این فقیرشدن تدریجی فردوسی به خاطر خرید و گردآوری نسخه های خطی یکی از خطوط داستانی مهم در فیلم نامه بیضایی است. به عنوان نمونه، در صفحه ۸۵ کتاب و در صحنه ای که دختر فرزانه توس نیازمند پزشک است، همسر فردوسی خطاب به او می گوید؛ «نهادز می برجاست! به دفتری می دهی یا به پزشکی؟» (که انصافاً سؤال تأثیربرانگیزی است، هم از این جنبه که برای خانواده فردوسی فقط یک سکه نقره یا همان درم باقی مانده است و هم از این جنبه که ممکن است همان یک درم نیز صرف خرید دفتر و کتاب شود) و فردوسی در جواب می گوید؛ «اه! پزشک».

اجازه دهید این جستار را با نقل جمله ای از کتاب گران سنگ «زندگی نامه تحلیلی فردوسی»، نوشته روان شاد علیرضا شاپور شهبازی، تمام کنم که یکی از آثار دقیق و محققانه پیرامون زندگی فردوسی است. این جمله که فیلم نامه بهرام بیضایی به روشنی مؤید آن است، چنین می گوید؛ «شخصیت فردوسی، در قطعاتی از کتابش که مربوط به وضع خودش است، به خوبی بازناب می یابد؛ مؤدب، خوش قلب، صمیمی، دست و دل باز خون گرم، وفادار و بیزار از تعصب، جهل و زیاده خواهی».

[۱] این حکایت را می توانید به راحتی در «گنجور، بیابید و بخوانید».

«دیپاچه نوین شاهنامه»، نوشته بهرام بیضایی، انتشارات روشنگران و مطالعات زنان، ۱۴۰۲ چاپ هشتم، ۱۱۸ صفحه.

دکه

پنجاهدومین شماره مجله «فیلم امروز» منتشر شد
پرونده ای برای «وحشی»

شماره پنجاه ودوم «فیلم امروز»، به دلیل وقایع تلخ هفته اول تیرماه ۱۴۰۴، با کمی تأخیر منتشر شد. در سرمقاله این شماره با عنوان «ویولن زن خیابان نیمه شب» که مرور وضعیت جامعه ایرانی پس از گذراندن دوازده روز جنگ با چاشنی سینماست، نگاهی است منتقدانه بر آنچه در دهه های گذشته به واسطه جنگ و دیگروقایع بر سر جامعه آمده.

موضوع پرونده ویژه این شماره سریال «وحشی»، اثر هومن سیدی، است که در آن، با نقد هایی از مهرداد دانش، مازیار فکری ارشاد، آرمسیا تقوا و چندی دیگر، زوایای مختلف این سریال مورد توجه قرار گرفته است. گفت وگویی هوشنگ گلمکانی با هومن سیدی در این بخش هم با جزئیات جالب و ناشنیده ای از فرایند ساخت و پرداخت سینمایی این مجموعه نمایشی همراه است.

در بخش «نقد فیلم»، فیلم های خارجی «پوشید یو»/ «گوبانگیری» (از کازویا شیرایشی) و «آشورا»/ «آسورا» (اثر هیروکازو کوریدا) نقد شده اند و در ادامه رمان «اولیس» (نوشته جیمز جویس) و تأثیر آن بر ساخت فیلمی به همین نام (به کارگردانی جوزف استریک) در مطلبی از رسول نظرزاده مورد بحث قرار گرفته است.

سعیدنوری مطلبی مفصل درباره «جلوه های نوجوانان در سینمای ایران» دارد. در بخش «تئوری و تجربه»، علی معنوی مطلبی درباره کارگردانی «حرام زاده های بی آبرو» (ساخته کونتینن تارانتینو) دارد که ممکن است برای اهل فن جذاب و مفید باشد.

بخش دوم پرونده سینمای گیلان نیز در شماره ۵۲ این ماهنامه منتشر شده است که در خلال آن مطلبی از فرهاد نویدی نیز به چشم می خورد.

شماره ۵۲ مجله «فیلم امروز» در ۱۳۲ صفحه و به بهای ۲۵۰ هزار تومان منتشر شده است.

شهریار

شنبه
۲۸ تیر
۱۴۰۴
شماره ۱۵۲

فرهنگ و ادبیات

علی باقریان

چوبرخواند کاوه همه محضرش^[۱]

سَنَک^[۲] سوي پیران آن کشورش

خروشید کای پایمردان^[۳] دیو

بریده دل از ترس گیهان خدیو^[۱۹۱۳]

همه سوي دوزخ نهادید روی

سپردید دل ها به گفتار اوی

نباشم بدین محضر^[۱۴] اندر^[۱۵] گوا

نه هرگز برانديشم^[۱۸] از پادشا

خروشیدو برخست لرزان^[۱] از جای

بدزید و بشیرد^[۱۱] محضر به پای

۱- محضر: گواهی نامه. ۲- سَنَک: چست وچایک، بی پروا و صریح. (شاید «تند» جامع هر دو معنا باشد).

۳- پایمردان: دستیاران، یاوران. ۴- گیهان خدیو: خدیو گیهان، شاه جهان، خدا. ۵- کاوه که گواهی نامه او را

خواند، تندروی سوي پیران سرزمین خویش کرد و خروشید که «ای دستیاران دیو که دل از ترس خدا تهی کرده اید او دیگر از او پروا ندارید!...» (این دو بیت و بیت بعد به یکدیگر بسته اند). ۶- محضر: پیشگاه،

آستان. ۷- در قدیم، گاه، دوبار حرف اضافه می آورده اند؛ یک بار پیش از کلمه یا عبارت و یک بار پس از

آن. «بدین محضر اندر»، جموعاً یعنی «در این محضر». ۸- برانديشم: ترس به دل راه دهم، بیمناک

شوم. ۹- فردوسی قید «لرزان» را برای نشان دادن خشم کاوه آورده است، نه ترس او. ۱۰- بشیرد:

زیر پا گذاشت، لگدکوب کرد. «(به پای سپردن... یعنی «گذشتن از روی...»).

مروری بر تازه های نشر در آخرین روزهای تیر

برگی تازه از زندگی امام موسی صدر

محبی

انتشارات «به نشر» به تازگی کتاب «حدیث کعبه و کریلا» را منتشر کرده که روایتی دیگر است از زندگی امام حسین^(ع). تألیف عبدالجبار بن زین العابدین شکونی. «زن یارینه سنگی» هم

کتاب تازه انتشارات «اگر» به قلم سمانه نظیف است که از دگرگونه شدن انسان سخن می گوید. از دیگر تازه های نشر، همچنین می توان به «خطا بر قلم صنع؟ (خدای اخلاقی و شرور گزاف» از حسین سخنور اشاره کرد که «کتاب طه» آن را روانه بازار کرده است؛ کتابی که با نگاهی فلسفی درباره مسئله شر صحبت می کند. کتاب «سرنوشت دولت» به قلم سید محمدرضا

متقی از نشر «نقد فرهنگ»، که مطابق عنوان فرعی خود «کوششی برای درک آینده دولت ها در عصر انقلاب صنعتی چهارم» است، نیز از کتاب های تازه بازار نشر است. جز این ها، ناشران به تازگی کتاب های دیگری نیز عرضه کرده اند که از میان آن ها هفت کتاب را به اختصار برای شما معرفی کرده ایم.

اسم و رسم غریبه زیبا

شخصیت و زندگی امام موسی صدر همیشه سوژه ای جذاب برای بسیاری از نویسندگان بوده است و موضوعی محبوب برای بسیاری از کتاب خوان ها. «۷ روایت خصوصی از زندگی سید موسی صدر»، به قلم حبیبه جعفریان، و «عصایت را به میله های زندان بزن، موسی!» نوشته فرشته مرادی و حسن هوشمند، از کتاب هایی هستند که سعی کرده اند ضمن تمرکز بر جهان بینی صدر، از زندگی شخصی و احوال خانواده او نیز غافل نمانند. «یوسفی به نام موسی» کتاب دیگری است حول این شخصیت که - چنان که پشت جلد کتاب درج شده - «زندگی داستانی امام موسی صدر از ابتدا تا پایان است». در بخشی از این اثر می خوانیم؛ «... هنوز اسم و رسم غریبه زیبا را سؤال نکرده بود. بی مقدمه پرسید: 'شما پیغمبرید یا امام؟' نه امام بود نه پیغمبر. 'موسی صدر' بود که از قم به پا خاسته بود.»

«یوسفی به نام موسی»: نوشته کریم فیضی، نشر کتابستان معرفت، ۱۵۱ صفحه، ۱۹۰ هزار تومان.

هفت خان گذر از سختی به سوی روشنایی

کتاب تازه ژاله آموزگار، یعنی «باز هم ایران و گوشه هایی از فرهنگ آن»، با تمرکز بر عدد هفت و روند هادی هفت گانه ای که در «شاهنامه» فردوسی وجود دارد، شکل گرفته است؛ هفت گانه های آشنا و مشهوری چون هفت خان رستم و هفت خان اسفندیار. آموزگار سعی کرده است به این مراحل هفت گانه به چشم نماد نگاه کند؛ نماد گذار قهرمان از سختی ها به سوی رشد، تکامل و کمال انسانی. او یادآور می شود که این ساختار هفت مرحله ای در آیین های دین هایی ازجمله زرتَئیسنا نیز دیده می شود؛ جایی که فرد باید از هفت آسمان عبور کند تا به روشنی و حقیقت برسد. آموزگار همچنین از نقش این آزمون های سخت و نمادین در زندگی و شخصیت قهرمانان می گوید که آن ها را برای رسیدن به هدف نهایی آماده می سازد.

«باز هم ایران و گوشه هایی از فرهنگ آن»، نوشته ژاله آموزگار، نشر معین، ۴۲۲ صفحه، ۵۷۰ هزار تومان.

غزل های مجیرالدین بیلقانی، شاگرد خاقانی

ابوالکارم مجیرالدین بیلقانی شاعر قرن ششم هجری است و از شاگردان خاقانی. گفته می شود که تأثیر سبک سخن خاقانی در اشعار او مشهود است. -باین حال- بیلقانی ساده گوی تر است. انتشارات «سخن» به تازگی تصحیحی تازه از دیوان این شاعر چاپ و منتشر کرده است؛ کار سید مهدی طباطبایی که با بهره گیری از بیش از سی نسخه خطی از دیوان این شاعر و تذکره ها و کتاب های تاریخی انجام گرفته است. مصحح متن خود را با تصحیح محمد آبادی (۱۳۵۸) نیز تطبیق داده و تفاوت میان این دو را شرح داده است. ناشر این نکته را نیز ذکر کرده است که مقابله و ذکر موارد اختلاف بین دست نویس ها قدم دیگر این پژوهش بوده است تا با واکاوی و مقایسه دست نویس های کهن و متأخر، الحاقات و اسقاطات اشعار مجیرالدین مشخص شود.

«دیوان مجیرالدین بیلقانی»، تصحیح سید مهدی طباطبایی، نشر سخن، ۶۸۵ صفحه، یک میلیون و ۲۰۰ هزار تومان.

کار داوطلبانه در ایران پس از انقلاب

مفهوم «کار داوطلبانه» در دوره های مختلف دچار تحولات فراوان شده است. حال اگر بخواییم این تحولات را در بازه زمانی پس از انقلاب با نگاهی انتقادی بررسی کنیم، چه می توان گفت؟ چه تغییراتی ایجاد شده است؟ کتاب نهال نفیسی قرار است ضمن روشن ساختن مفهوم «کار داوطلبانه»، همین تحولات را بررسی کند. البته بنا نبوده است که این اثر یک بانک اطلاعاتی باشد از فعالیت های داوطلبانه در ایران پس از انقلاب. آنچه بیشتر مدنظر نویسنده بوده، نمایاندن شمای کلی از روند های طی شده است و نقاط عطف، و عوامل مؤثر داخلی و خارجی بر مفهوم «فرهنگ کار داوطلبانه» در معنای وسیع آن. مخاطبان این کتاب، پس از مطالعه آن، چهارچوبی ابتدایی برای فهم تحولات این حوزه پیش روی خود خواهند داشت.

«تحولات فرهنگ کار داوطلبانه در ایران پس از انقلاب»، نوشته نهال نفیسی، نشر فراهم، ۹۳ صفحه، ۱۰۰ هزار تومان.

روایت فرار از هویت خود و بازگشت به آن

«قزل آهو» قرار است روایتی داستانی باشد از رابطه دیرینه ملت ایران و افغانستان به انضمام اشتراکات دینی، فرهنگی و مذهبی آن ها. محور اصلی این داستان شکل گیری منطقه طلاب مشهد است که نویسنده سعی کرده است در بستر آن خون شریکی و رابطه عمیق دو ملت را به تصویر بکشد. چیز دیگری که نویسنده در ورای این فضا به دنبال آن است، رجوع به خود و بازپایی هویت اصلی است. یکی از شخصیت های رمان، به دلیل اوضاع ناخوشایندی که دارد، در کشور افغانستان مجبور می شود هویت اصلی خود را پنهان کند، اما در شهر مشهد و کنار امام مهربانی ها این هویت رادوپاره پیدامی کند. اثر این نویسنده افغانستانی ساکن مشهد عنوان برگزیده سیزدهمین دوره «جشنواره شعر و داستان انقلاب» را بر پیشانی خود دارد.

«قزل آهو»، نوشته ام البنین ماهر، نشر سوره مهر، ۳۰۰ صفحه، ۲۹۵ هزار تومان.

گنجی از قصه ها برای کودکان و نوجوانان

«گنج قصه ها» مجموعه ای بیست جلدی است که انتشارات «کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان» آن را منتشر کرده است؛ مجموعه ای که هر جلد آن بازآفرینی قصه هایی قدیمی است با تصویرسازی هایی مرتبط برای گروه سنی ۱۲+، «مرد نمایشی و میمون فراری» نخستین عنوان این مجموعه است که به تازگی روانه بازار شده است. «طوفان در جزیره

بی نام» و «قصر هزارافسوس» نیز از دیگر عناوین آن اند، آثاری که نویسنده آن ها معتقد است؛ «خیلی به ایجاد انگیزه برای مطالعه کتاب کمک می کند». در بخشی از کتاب نخست می خوانیم؛ «آن روز عصر، مرد نمایشی، مثل هر روز، وارد

بازار شهر شد. او می خواست با نمایش دادن میمون و شادکردن مردم چند سکه ای بگیرد.»

«مرد نمایشی و میمون فراری»، نوشته محمد میرکبایی، با تصویرگری محمد حسین صلواتیان، نشر کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۷۲ صفحه، ۱۴۰ هزار تومان.